

JULIUS KUGY (1858–1944): »NE IŠČIMO V GORI TERIŠČA ZA PLEZANJE, IŠČIMO NJENO DUŠO!«

PETRA TESTEN

Dr. zgodovinskih znanosti

Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU
ICK, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
petra.testen@zrc-sazu.si

»Sredi junija leta 1915 sem se ponudil kot vojni prostovoljec proti Italiji. To sem občutil kot svojo dolžnost. Iz časnikov sem izvedel, da bodo Naborjet obstreljevali čez gore. Videl sem, da so na pozorišču gore, katerih nihče na svetu ne pozna tako dobro kot jaz. Šlo je za Julijske Alpe in za moje ljubo, sinje, domače morje ob njihovem vznožju. Morale so ostati naše. Spoznal sem svoje poslanstvo.«¹

»Moje hribovstvo je bila srčna zadeva. Sledil sem ji ko klicu iz dalje. Moral sem.«²

V letu 2014 se je pričela serija stoletnic – obletnic, ki nas bodo v naslednjih letih opominjale na dogodke iz obdobja prve svetovne vojne. Da se ob teh priložnosti spomnimo tudi velikih mož, kot je bil Julius Kugy, pravnik, pisatelj in humanist, ki je bil po srcu alpinist in je kot tak odigral pomembno vlogo v tistih prelomnih časih, je pomembno.

Kugy se je rodil 19. julija 1858 v Gorici.³ Oče Pavel Kugaj,⁴ pozneje Kugi, je bil doma iz Lipe pri Podkloštru v Ziljski dolini. Mati Julija pa je bila najstarejša hči pesnika Jovana Vesela Koseskega (1798–1884). Oče je končal trgovsko šolo v Gradcu in se po praksi pri tamkajšnjih trgovcih nazadnje preselil v Trst. Z družabnikom Pfeifferjem je ustanovil firmo »Pfeiffer-Kugy«.



Portret mladega Kugyja.

Julius je srednje šolo obiskoval v Trstu (1876), doktorat iz prava pa končal na dunajski univerzi (promoviral je leta 1882). Nato se je vrnil v Trst, kjer je bil nekaj časa praktikant na tržaškem sodišču, že leta 1883, po očetovi prezgodnji smrti, pa sta z bratom Pavlom prevzela domače podjetje (veletrgovina s kavo, oljem, južnim sadjem in vinom). Družine si ni ustvaril.

Kugy je vse življenje ostal zvest Trstu – mestu, ki je bilo kraj njegove mladosti in kjer je preživel vse življenje, z izjemo nenehnih razisko-

¹ Kugy 1995: 7.

² Kugy 1937: 11.

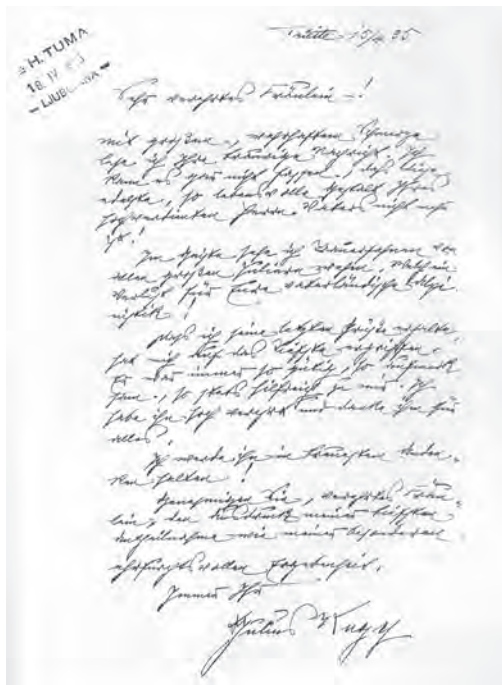
³ Kugyjevega rojstvu v Gorici je botrovala kolera, ki se je tedaj razširila v Trstu.

⁴ Franceta Avčina je vseskozi, tako kot potem še mnogo drugih raziskovalcev in radovednežev, zanimala slovenskost Kugyjevega priimka. Glej: *Planinski vestnik (PV)* 1985, št. 4. 7; *PV* 1953, št. 10, 584–587.

vanj njemu tako ljubih gora. Tu je opravljal tudi svoj poklic. Politika ga ni prevzela. Edina »politična epizoda« v njegovem življenju je bila odločitev, ki ga je med 29. junijem 1915 in 2. julijem 1918 postavila v službo domovini – kot »alpskega referenta« avstroogrške vojske (Marušič 2010: 148). Kugy se te »poklicanosti« spominja takole: »In ko je v uri sile in nevarnosti zadonel klic, smo se, zavedajoč se cilja, postavili v bran pač vsi, ki smo verjeli, da lahko nekaj naredimo. Italijanska obmejna vojna je leta 1915 rodila alpskega referenta« (Kugy 1995: 14–15). Kot »alpski referent« je Kugy – takrat že preveč v letih, da bi sam udeležanec drzne načrte – svetoval in poučeval mladino, saj je poznal vsa pobočja in vrhove Julijcev kot lasten žep. Kako zahtevne so bile razmere, da slutiti njegova skorajda šaljiva trditev: »Včasih so zahtevali od mene celo, da naredim vreme« (Kugy 1995: 16). Prav vojni izkušnji pa Kugy dolguje tudi svoje pisateljstvo. Takrat je nastala njegova prva knjiga: *Aus dem Leben eines Bergsteigers*.

Kugy je imel v svojem življenju tri velike ljubezni: botaniko,⁵ glasbo⁶ in gore. (Dolhar 2008: 18) Zanimanje za botaniko se je za Juliusa pričelo v drugi gimnaziji, popeljala pa ga je najprej na Tržaški Kras, nato v istrsko zaledje in Kvarner. Kasneje ga je strast v iskanju rože *Scabiosa trentina*⁷ zapeljala v še neokrnjeno dolino Trente pod vzhodnje Vzhodnih Julijcev, kjer se je vnela njegova vseživljenska ljubezen do gora.

V Kugyjevi mladosti je bil vsak vzpon v Julijcih dogodek, vsaka tura na velikane Zahodnih Alp pa pravi podvig. Razdalje, pomanjkanje komunikacij in koč, neznana pokrajina, odsotnost natančnejših zemljevidov, odvisnost od krajevnih poznavalcev, ki so opravljali naloge vodnikov in nosačev – vse to je pomenilo, da je Kugy veli-



Kugyjevo pismo Anki Tuma.

kokrat oral ledino. Pri tem pa je nizal uspeh za uspehom. V letu 1871, ko so Trento in Reklanico še pokrivali gozdovi, ko še ni bilo cestne infrastrukture, je Julius prvič stopil na Triglav – iz Tolmina preko Škrbine k Bohinjskemu jezeru in naprej preko planin Zgornjih bohinjskih gorà na vrh Triglava. Nato je vse do leta 1912, kar polnih štirideset let s predanostjo raziskoval Julijce. Svoje vodnike je vedno iskal med slovenskimi pastirji in lovci. Med njimi so bili Andrej Komac, Jože Komac, Anton Tožbar, Anton Ojcinger itd., vseh pa se je spomnil v svojih besedilih.

Francè Avčin je ob odkritju spomenika Kugyju (3. avgusta 1953)⁸ njegove poglobitve, a s tem še zdaleč ne vse podvige opisal takole: »L. 1877 je prvič na Kanjavcu, 1880 na Škrlatici iz Vrat. 1881 odkrije pristop na Triglav s trentske strani po »Kugyjevi smeri« in prav tako na Bavški Grintovec. 1882 obkroži Triglavov vrh po »Ku-

5 Pri strasti do botanike sta ga vzpodbujala mentorja Muzio de Tommasini in Carlo de Marchesetti. O svojem raziskovanju in odkritjih je pisal v dunajski *Osterreichische Botanische Zeitschrift*.

6 Deloval je v tržaškem nemškem kulturnem krožku Schiller, v pevskih zborih in kot organist. Kupil je orgle za armensko katoliško cerkev v ulici Giustinelli, kjer je rad vadil in koncertiral. Rad je izvajal Bacha, Beethovna in Palestrino. Glej PSBL 1983: 213.

7 V 18. stoletju je rožo poimenoval Balthasar Hacquet (1735–1815); pozneje se je izkazalo, da je med botaniki že poznana pod imenom *Cephalaria leucantha*.

8 Kugyjeve spomenike kraljuje nad dolino Trente, ki jo je imel tako rad, ob cesti na Vršič. Vse od odkritja spomenika, 3. avgusta 1953, prirreajo planinci treh sosednjih dežel izmenično vsako leto Kugyjeve spominski dan.

gyjevi polici« in stopi kot prvi turist iz Trente na Jalovec. 1884 je prvi alpinist na Naboisu in prvi iz Planice na Jalovec. 1885 mu prinese zapleteni vzpon na Razor s severa in prvič prekorači Travnško škrbino. 1886 si prvi najde pot na Gamsovo mater, Špik nad Mrzlo vodo in na Visoko Belo Špico. 1887 sledi v plemenitem tekmovanju z drugimi kandidati prvi vzpon na Špik Hude Police s severozahoda in na Subi plaz, na Škrlatico po severni steni. 1888 odkrije direktni vzpon na Razor s severa, 1890 je prvi na Cimi Vallone in prvi preko severnega ostinja Prisojnikovega. 1891 najde svoj pristop na Viš z zapada in prvi stopi na Mali Mangart, prav tako na Pelc. 1892 si utre pot na Poliški Špik iz Špranje. 1893 se povzpne prvi na Lastovice in z vzhoda na Viš. 1895 prvi pripleza na Kanin s severa. 1898 prvi preči Kamen nad Rezijo skozi Žlebe, 1899 pa Krniško špico in ves greben Muzcev. [...] Leta 1900 sledi za preokretnico stoletja prvenstveni vzpon na Špik nad Vrati (Cima delle Portate), naslednjega leta pa varianta zapadne smeri in prvi vzpon skozi severovzhodno žrelo na Viš. 1902 mu prinese velik uspeh: diretissima na Poliški Špik s severa. [...] Iste-ga leta mu uspe še doseči vrh Špika nad Tratico in prvi zimski vzpon na Kanin. 1903 si najde pristop na Krniški Turn. 1905 piše dva velika uspeha: zimski vzpon na Poliški Špik in severno smer na Viš. 1906 se povzpne prvi s severa na Innominato, naslednjega leta je prvi na Špiku nad Plazom. 1908 mu prinese težki vzpon na Poliški Špik s Škrbine vrh Strmali. 1910 se prvi povzpne na Turn nad Zadnjo Špranjo in na Severni stolp Poliškega Špika, njegov poslednji prvenstveni vzpon v Julijcih. 1911 sledi še druga varianta zapadne smeri na Viš, 1912 vzpon s severa na Cimo Vallone. Manjkajo pa datumi njegovih prvenstvenih vzponov preko Mlinarice, zapadne stene Struga, celotnega prečenja Rateških Ponc, zimskega vzpona na Prisojnik, na Kotovo špico in v Koncu Špico. [...] Vsaj 50 prvenstvenih vzponov prve vrste, pa še ne vemo vseh [...] Če je kdo svetu in nam odkril Julijce, potem je bil to edino le dr. Julius Kugy« (Avčin 1953: 588).

Tudi v Dolomitih, Zahodnih in centralnih Alpah je Kugy opravil izjemne vzpone. In kot je sam zapisal v knjigi *Aus dem Leben eines Bergsteigers*, je ljubezen do gora povezoval že s svojim ranim otroštvom in vlogo, ki jo je pri tem imel njegov oče: »Moje hribovstvo korenini v ljubezni do

prirode. Ko nisem mogel več premagati hrepenenja po višavah, se je oče čudil, odkod to fantovo nagnenje. In vendar sem začel ob njem. On mi je prvi pripovedoval – vedoželjnemu fantiču – o pravljličnih lepotah gora« (Kugy 1937: 14).

Kugy je poleg številnih člankov napisal kar sedem knjig v nemščini. Prevedene so bile v več jezikov. Slovenci imamo prevedene vse, v glavnem po zaslugi zakoncev Franceta in Lilijane Avčin. Prvi, delni prevod prve Kugyjeve knjige je že leta 1937 priskrbela Mira Marko Debelakova.⁹ Monumentalni deli o zgodovini Triglava in o zahodnem velikanu Monte Rosi pa je prevedel Marijan Lipovšek.

Bibliografija Juliusa Kugyja obsega predvsem spomine – opise tur, portrete ljudi, ki jih je srečeval in doživetje gorā:

- Aus dem Leben eines Bergsteigers*, München, 1925. Slov. prevod: *Iz mojega življenja v gorah: Julijske Alpe*, 1937, 2008; *Iz življenja gornika*, 1968.
- Arbeit, Musik, Berge – ein Leben*, München, 1931. Slov. prevod: *Delo, glasba, gore*, 1966.
- Die Julischen Alpen im Bilde*, Gradec, 1933. Slov. prevod: *Julijske Alpe v podobi*, 1971.
- Anton Oitzinger – ein Bergführer*, Gradec, 1935. Slov. prevod: *Anton Ojcinger. Življenje gorskega vodnika*, 1977.
- Fünf Jahrhunderte Triglav*, Gradec, 1938. Slov. prevod: *Pet stoletij Triglava*, 1973, 1979.
- Im göttlichen Lächeln des Monte Rosa, 1–2*, Gradec, 1940. Slov. prevod: *Božanski nasmeh Monte Rose*, 1976.

9 Komentar o Debelakinem prevodu izpod peresa dr. Josipa Tominška lahko že leta 1938 zasledimo v PV: »Na tem mestu nam je govoriti le o sedanjem prevodu. Debelakova je bila zanj prav poklicana kot pisateljica, planinka-alpinistka in osebna znanka dr. Kugyjeva. Kugyja prevajati pa ni ravno lahko; on ne piše strokovno planinsko, ampak vedno čustveno, to pa enkrat z razkošjem izvrstnega stilista, drugikrat odsekano le z naznačenjem misli in čustva, z vsemi finesami nemščine. Tej razlikovitosti skuša Debelakova ustreči s samostojnim prevodom, iščoč odgovarjajočega slovenskega izrazoslovja. Dosegla je, da se prevod gladko bere; seveda marsikateri fini odtenki izvirnika so zabrisani – to velja za vsak prevod osebno močnih spisov. Kar ne-prevedljiv je tisti posebni ténor Kugyjevega sloga, da v nekako očetovskem tonu prikriva in počituje tu ironijo, zdaj vedro resignacijo, pa zopet buršikoznost /sproščeno, prešernost, razposajenost!« Glej PV 1938: 27.

–*Aus vergangener Zeit*, Gradec, 1943 (izide post-mortem). Slov. prevod: *Iz minulih dni*, 1971.

Kugyjeva srčna zavezanost Julijcem se kaže v njegovih besedilih. Ko je pisal knjigo o petih stoletjih Triglava, jo je začel takole: »Sporočilo mi je bilo poslano. Od Julijcev. O njihovem gospodarju in kralju, o goreče ljubljeni gori moje mladosti, o starem, častitljivem Triglavu. Napisal naj bi njegovo petstoletno zgodovino. [...] Tako sporočilo ne prihaja pogosto. In če ga sprejmemo, ne vprašujemo dolgo, temveč primemo za delo radostni, polni zaupanja in v svesti si namena« (Kugy 1973: 7).

Nič manj pa niso pomenljive naslednje vrstice, ki umestijo Triglav in Kugyja v negotovo obdobje fašizma (knjiga je izšla leta 1938), hkrati pa pričajo o pisateljevem strpnem, kozmopolitskem in »nad vsako narodno nestrpnostjo« naravnanim bivanju: »Čutim, da sem za to delo poklican in prav izbran. Dvainšestdeset let je že, odkar sem prvič stal na njegovem temenu. /.../ Gotovo je tudi dobro, da v teh časih vedno bolj prevladujočega nacionalizma prime za tako delo mož, ki je visoko nad vsako narodnostno nestrpnostjo, čigar obzorje se ne neha tam, kjer leže meje njegovega jezika« (Kugy 1973: 7).

Podobno prepričanje, a obenem zavedanje, da je zgodovina ubrala svojo pot in se je po spletu okoliščin znašel njegov Trst v drugi državi, Italiji, odseva v že leta 1935 izdanem delu *Anton Oitzinger – ein Bergführer*: »Predvsem pa se moram držati tega, kar mi vevata obzirnost in takt. Danes sem polnovreden italijanski državljani, v Italiji živim mirno in zadovoljno. Postala mi je druga domovina /.../ Stara Avstrija, ki sem jo vroče ljubil v vsej njeni slavi in z vsemi dobro znanimi napakami in podedovanimi pomanjkljivostmi, je zatonila« (Kugy 1977: 71).

Česar v biografiji Juliusa Kugyja zagotovo ne gre prezreti, je odnos med njim in dr. Henrikom Tumo (1858–1935), znanim goriškim pravnikom, publicistom in politikom ter seveda gorečim ljubiteljem gora. Posledice njunega prijateljstva, o katerem je pravzaprav znanega zelo malo, so (bile) izjemnega pomena za toponomastiko (slovenskih) Julijskih Alp. Kugy se je vedno trudil, da bi v svojih spisih spoštoval izvirna slovenska krajevna imena, čeprav – tako je trdil tudi Tuma – pri tem ni bil vedno dosleden.



Kugy z mamo Julijo Vessel.

Anka Tuma se je vezi med očetom in dr. Kugyjem spominjala takole: »V stik sta prišla šele kot zrela moža. Oče mu je pisal iz Gorice – od tam smo se selili v avgustu 1924 – ko je hotel napraviti konec zmedi v imenoslovju. Dr. Kugy je iznenaden zelo ljubeznivo odgovoril, da se popolnoma podvrže očetovim izsledkom, ker se v nomenklaturu on sam, ne več slovenščine, ni mogel poglobiti /.../ Nekaj časa sta si dopisovala v pristržnem tonu, kasneje sta se tudi osebno spoznala« (PV 1958: 440).

Iz korespondence med Kugyjem in Tumo je ohranjenih osemindeset pisem¹⁰ in razglednica, in sicer iz obdobja med 19. oktobrom 1923 in 20. septembrom 1934. Kugy je Tumi med 28. marcem 1926 in 27. septembrom 1934 poslal šestindvajset pisem in trideset razglednic, a ta dediščina ni v celoti ohranjena. Iz njunega dopisovanja izvemo premalo dejstev, da bi lahko analizirali njun odnos. Oba sta – kot se v »stari šoli« spodobila – pisala konkretno, a hkrati

10 Hrani Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica, Arhiv dr. Henrik Tuma (AHT).

ti zelo vladno (Marušič 2010: 155–156). Da je Julius Henrika Tuma in njegovo delo, kolikor ga je nevesč slovenščine poznal, cenil, pa ne gre dvomiti. V svoji knjigi *Aus dem Leben* je zapisal: »Naj omenim tu še enega moža, ki je kakor jaz skoraj petdeset let hodil po teh gorah, a zmerom sam in molčeč, da je le malokdo vedel zanj. Bil je to dr. Henrik Tuma iz Gorice. V tem poglavju (Julijske Alpe) ponovno omenjam bodočega moža, ki bo moral dognati še to in ono, kar je ostalo skrivnostnega. Marsikaj tega je že pojasnil dr. Tuma, na katerega sem bil šele nedavno opozorjen, a je vse izsledke zakopal globoko vase. »Bodoči mož« naj zato poskusi razvozlati jezik temu molčecemu popotniku, preden se odpravi na delo. Zame je že prekasno. Marsikaj bo ta »bodoči« našel tudi v slovenski literaturi, ki je ostala meni zaprta, ker žal ne znam slovenski. Mislim, da je v vseh vprašanih toponomastike dr. Tuma najbolj poklican. Toda spregovori naj! Ta to ga tudi s tega mesta prosim« (PV 1958: 439).

V obdobju druge svetovne vojne je Kugy živel v Trstu, pod nenehnim nadzorom oblasti, ker je veljal za protinacista. France Avčin se je v *Planinskem vestniku* leta 1949 spominjal zadnjega srečanja s Kugyjem v njegovi tržaški hiši v Via San Anastasio leta 1943, preden je kapitulirala Italija. Kugy se je zgražal nad okoliščinami, ki jih je morala v Trstu trpeti slovenska skupnost. Kritika ni letela le na fašiste, temveč tudi na Nemce – čeprav je bil sam Nemec. Trdil je, da vendarle verjame v zmago kulture, a hkrati – če je kje Bog – v poraz Nemcev in v njihovo kazen (PV 1949: 79).

Kugy je umrl 5. februarja 1944 v šestinosemdesetem letu starosti na svojem domu v Trstu. Njegova zapuščina je bila razdeljena med sorodnike, kar je od nje ostalo pa je zakurila gospodinja Pepina Malalan.¹¹ V knjigi *Aus dem Leben eines Bergsteigers* je o sebi in svojem udejanjanju v gorah razmišljal takole – in to naj bodo zaključne misli: »O bitnosti hribovca nisem nikdar v življenju dosti premišljeval. Razprave o upravičenosti gorskega športa, o hoji z vodnikom in



Kugy v poznejših letih.

brez vodnika, filozofska razmišljanja o alpinizmu in podobnem, me niso nikdar posebno zanimala. Uspeh, način, kako in kaj stori ubog smrtnik, da pride do gora – k nesmrtnim, večnim – to se mi je zdelo drugotnega pomena. Če me vprašate, kakšen naj bo hribovec, odgovorim: resnicoljuben, plemenit in skromen. [...] Beseda »gorski šport« me je vedno malce bolela. Kazala je preveč na površnost. Ne iščimo v gori terišča za plezanje, iščimo njeno dušo« (Kugy 1937: 11).

VIRI IN LITERATURA

- Abram, J. 1997: *Moja Trenta*, Nova Gorica: Bran-ko.
- Avčin, F. 1949: Zadnje srečanje s Kugyjem V: *Planinski vestnik*, št. 3, 76–80.
- Avčin, F. 1953: Ob odkritju spomenika Kugyju. V: *Planinski vestnik*, št. 10, 583–595.
- Dolhar, R. 2008: *Po Kugyjevih poteh od Trente do Zajzere. Julius Kugy, slovenske gore in ljudje*. Celovec: Mohorjeva družba.
- Jevnikar, I. 1983: Julius Kugy. V: *Primorski slo-*

11 Zanimivo je, da je že v družini Kugyjevih staršev kar štirideset let kot služkinja delala Slovenka Urška Šebenik iz Logatca. Podobno je pozneje kar štiri desetletja pri Juliusu gospodinjila Slovenka Malalanova z Občin. Kugy slovensko ni znal. Morda je jezik zgolj za silo obvladal. Glej *PSBL* 1983: 213.

- venski biografski leksikon*, snopič 9, Gorica, 213–214.
- Konjar, V. 1985: Tragični bojevnik. V: *Planinski vestnik*, št. 6, 255–257.
- Košir, M. 1985: Med mitom in romantiko. V: *Planinski vestnik*, št. 6, 253–255.
- Kovačič, S. 2003: Dr. Julius Kugy – novosti o Kugyju iz vojnega arhiva na Dunaju. V: *Na fronti*, št. 2, 20–26.
- Kugy, J. 1937: *Iz mojega življenja v gorah. Julijske Alpe*. Ljubljana: Planinska matica.
- Kugy, J. 1966: *Delo, glasba, gore*. Maribor: Založba Obzorja.
- Kugy, J. 1968: *Iz življenja gornika*. Maribor: Založba Obzorja.
- Kugy, J. 1971: *Iz minulih dni*. Maribor: Založba Obzorja.
- Kugy, J. 1971a: *Julijske Alpe v podobi*. Maribor: Založba Obzorja.
- Kugy, J. 1973: *Pet stoletij Triglava*. Maribor: Založba Obzorja.
- Kugy, J. 1976: *Božanski nasmeh Monte Rose*. Maribor: Založba Obzorja.
- Kugy, J. 1977: *Anton Ojcinger. Življenje gorskega vodnika*. Maribor: Založba Obzorja.
- Kugy, J. 1995: *Vojne podobe iz Julijskih Alp: Deveto poglavje*. Ljubljana: Založba Kres.
- Kugy, J. 2008: *Iz mojega življenja v gorah. Julijske Alpe, pisma*. Ljubljana: Planinska zveza Slovenije.
- Lovšin, E. 1984: Dr. Julius Kugy – v spomin na 40-letnico smrti. V: *Planinski vestnik*, št. 12, 538–539.
- Marušič, B. 2010: Il re delle Alpi Giulie e il suo vassallo: Julius Kugy e Henrik Tuma. V: Santin, L. (ur.): *Le Giulie allo specchio. Il carteggio Kugy–Tuma 1923/1934*. Trieste: CAI XXX Ottobre, 139–156.
- Mazi, V. 1958: Sto let Tume in Kugyja. V: *Planinski vestnik*, št. 8, 434–440.
- Potočnik, M. 1953: O dr. Kugyju. V: *Planinski vestnik*, št. 12, 743.
- Potočnik, M. 1985: Dr. Henrik Tuma: Dr. Julius Kugy. V: *Planinski vestnik*, št. 4, 149–151.
- Pirjevec, A. 1932: Julij Kugy (1858–1944). V: *Slovenski biografski leksikon: 4. zv. Kocen - Lužar*. Franc Ksaver Lukman et al. Ljubljana: Zadruga gospodarska banka.
- Tominšek, J. 1953: Tržačan dr. Kugy o Slovencih v Trstu. V: *Planinski vestnik*, št. 12, 690.
- Tominšek, J. 1938: Dr. Julius Kugy, št. 1, 26–27.
- <http://www.primorci.si/osebe/kugy-julius/571/>
- <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi308558/>